

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال چهارم، شماره هشتم، بهار ۱۳۸۹

تاریخ پذیرش: ۸۹/۱/۱۷

تاریخ دریافت: ۸۸/۹/۱۰

صص ۶۶ - ۴۹

الگوهای فرهنگی کار، نزد صیفی کاران دزفول

مسعود وفایی سبزی کار^۱

چکیده:

مقاله حاضر تلاش نموده است تا الگوهای فرهنگی کار زارعان دزفول در «کار صیفی کاری» را بیان نماید. منظور از الگوهای فرهنگی کار، روش‌ها، خلیقات و تجربیات درونی شده‌ای است که فرد جهت رفع نیازهای شغلی براساس آنها رفتار می‌کند. برای انجام کار ۲۴ نمونه‌ی پاسخگو بر اساس شیوه نمونه‌گیری «موارد برگزیده» انتخاب و سپس براساس اسلوب روش مطالعه‌ی موردی و استفاده از تکنیک‌های مصاحبه عمیق و مشاهده، اطلاعات مورد نیاز در قالب مفاهیم مطرح در انسان‌شناسی اقتصادی جهت توصیف و تشریح فرهنگ

کار صیفی کاری در دزفول جمع آوری گردید. در نهایت تلاش شد طبق نظریه‌های مکتب فرهنگ و شخصیت، به ارائه «شخصیت پایه» صیفی کاران دزفول پرداخته شود. واژه‌های کلیدی: الگوهای فرهنگی کار، صیفی کار، دزفول، شخصیت پایه، فرهنگ و شخصیت، مردم‌شناسی اقتصادی، تکنولوژی.

مقدمه:

مسئله کلیدی‌ترین واژه در حوزه علم انسان‌شناسی، مفهوم فرهنگ است که همچون روح یک جامعه، در سراسر کالبد آن حضور دارد و لذا انجام هر تحقیق مردم‌شناختی بدون تلاش جهت شناخت تمام یا بخشی از فرهنگ جامعه مورد مطالعه، تحقیقی ابر خواهد بود. از سوی دیگر، بخش پراهمیت و حیاتی زندگی هر جامعه و نیز زندگی هر فرد، مسئله «کار و شغل» می‌باشد و با توجه به اینکه کشاورزی (و به طور خاص صیفی کاری) جزو چشم‌اندازهایی است که در اولین نگاه به مسئله کار در شهرستان دزفول توجه ما را به خود جلب می‌کند، تلفیق این موارد با هم ما را به الگوهای فرهنگی کار صیفی کاری می‌رساند. باید دانست این بخش از کار کشاورزی یعنی صیفی کاری کمتر از بخش‌های استراتژیک تحت تأثیر سیاست‌های دولتی می‌باشد و به لحاظ فرهنگی، مردمی تر می‌نماید.

بیان مسأله:

کشاورزان صیفی کار دزفول چگونه کار می‌کنند؟

سؤال فوق کلی‌ترین پرسشی است که می‌توان در خصوص تحقیق پیش رو پرسید. اما چنین سؤالی نمی‌تواند بیانگر ابعاد مشخص و محدود تحقیق باشد. آنچه در این جا مهم است اینکه انجام کار در طول زمان، متأثر از الگوی فرهنگی تکرار شونده و نسبتاً ثابتی است که قابل شناسایی و تحلیل می‌باشند. منظور از الگوهای فرهنگی کار، روش‌ها و خلیقات و تجربیات

درونی شده‌ای است که اشخاص در جهت رفع نیازهای شغلی، براساس آنها رفتار می‌کنند. از جمله در بخش کشاورزی می‌توان به صیفی کاری اشاره کرد که در این تحقیق، افراد مشغول به آن در شهرستان دزفول به عنوان گروه هدف یا به عبارت بهتر جامعه آماری و میدان پژوهش در نظر گرفته شده‌اند. سؤالاتی که در این خصوص می‌توان مطرح نمود این‌گونه است:

۱- دانش زارعین در خصوص مسایل مرتبط با کشت صیفی جات (تکنولوژی کار شامل فنون، ماشین‌آلات، مدیریت مالی و فنی مزرعه، کاشت، داشت، برداشت، خرید و فروش‌ها و ...) چگونه است؟

۲- ابعاد مختلف تقسیم کار نزد آنها چگونه است؟

۳- چه نسبتی میان کار صیفی کاری و مسایل زیست‌محیطی وجود دارد؟

۴- ابعاد کشاورزی جدید سرمایه‌داری اعم از روش‌های جذب اعتبارات، چانه‌زنی‌های مربوط به خرید نهاده‌ها و فروش محصولات حمل و نقل و ... به چه نحوی در کار آنها مشاهده می‌شود؟

۵- آیا زارعین کنونی از شیوه‌های تعاونی سنتی یا مدرن بهره‌گیری می‌نمایند؟

۶- کارگران مزدبگیر چه نقشی در کشت صیفی جات دارند؟

مفاهیم نظری:

الف- قلمرو علمی موضوع پژوهش در مردم‌شناسی اقتصادی:

مردم‌شناسی اقتصادی شاخه‌ای از علم مردم‌شناسی است که به بررسی و مطالعه بر شرایط تولید مادی انسان می‌پردازد (ریویر، ۱۳۸۴؛ ۱۲۳). از مفاهیم مطرح در این رشته‌ی علمی جهت تمرکز بر داده‌های خاص در توصیف فرهنگ صیفی کاری در دزفول استفاده شده است. این مفاهیم عبارتند از:

- تکنولوژی؛ که عبارت است از «مطالعه ابزار و نحوه بکار بردن آن» (توسلی، ۱۳۷۵؛ ۷۹) یا «مجموعه شیوه‌های تولید» (روشه، ۱۳۸۰؛ ۵۶) و بنابراین یک علم اجتماعی است (توسلی، ۱۳۷۵؛ ۷۹) که هر عملی در مورد صیفی‌کاری، از انتخاب نوع کشت، تهیه زمین، کاشت، داشت و برداشت و فنون حمل و نقل و ... را در برمی‌گیرد.

- تقسیم کار؛ که شامل انواعی است: جنسیتی، سنی و تخصصی.

- مسایل زیست‌محیطی که روابط بین فعالیت انسان و محیط را بررسی می‌نماید.

- موقعیت صیفی‌کاری از نظر قرار گرفتن در کشاورزی خانوار یا کشاورزی تجاری.

- مالکیت؛ شامل مالکیت بر زمین، آب یا ماشین‌آلات.

- یاری‌گری (همکاری یا تعاون)؛ که برای درک درست این مفهوم (که با مفاهیمی همچون تعاون، همکاری، یاری، یآوری و امثال آن قرابت دارد) مناسب‌تر خواهد بود اگر بتوان انواع آن را از هم تفکیک کرد. مهمترین عامل در تقسیم‌بندی انواع یاری‌گری، جهت آن می‌باشد (فرهادی، ۱۳۸۱؛ ۵۳). دگریاری، جریانی است یک‌سویه که بین افراد همتراز یا ناهمتراز (به صورت افقی یا عمودی) اتفاق می‌افتد. همیاری، جریانی است دوسویه بین افراد همتراز که قادرند توانایی‌های همدیگر را تکمیل و یا کمبودهای یکدیگر را جبران کنند (فرهادی، ۱۳۸۱؛ ۵۴). و نهایتاً خودیاری جریانی است که طی آن، فرد از طریق یاری به گروهی که خود در آن عضویت دارد، در واقع به خودش کمک می‌رساند (فرهادی، ۱۳۸۱؛ ۶۴).

ب- «شخصیت پایه»ی صیفی‌کار به عنوان نماد الگوهای مردم‌شناختی فرهنگ کار

صیفی‌کاری:

از تجربه‌های اجتماعی مشترک بین همه اعضای یک جامعه معین، یک صورت‌بندی ویژه شخصیتی پدید می‌آید که شاخص و معرف شخصیت بیشتر اعضای آن جامعه است و به آن «شخصیت اساسی [پایه]» می‌گویند. در واقع، شخصیت اساسی به ویژگی‌های مشترکی گفته

می‌شود که همه اعضای یک جامعه در آن سهیم هستند (ستوده، ۱۳۸۲؛ ۸۵). ابداع این مفهوم توسط ابرام کاردینر و رالف لیتون صورت گرفت. «شخصیت پایه به باور کاردینر، نوعی مخرج مشترک از جامعه است که خود را در یک شخصیت میانگین منعکس می‌کند و برآوردی از فرهنگ آن جامعه را می‌نماید» (فکوهی، ۱۳۸۱؛ ۲۰۹). وی معتقد است «شخصیت پایه بر اساس نیازهایی به وجود می‌آید که در رابطه بین انسان و محیط طبیعی و فرهنگی‌اش ایجاد می‌شوند» (فکوهی، ۱۳۸۱؛ ۲۱۰). به عبارتی دیگر، ایجاد زمینه لازم برای مخرج مشترک‌گیری از اعضای یک جامعه، مستلزم وجود نوعی هم‌سنخی در میان آنان است که به عقیده کاردینر، این امر در اثر کسب تجربه‌های مشابه اتفاق می‌افتد و بسیاری از ویژگی‌های شخصیتی افراد آن جامعه را شبیه خواهد ساخت.

در این مقاله شخصیتی که قابل تسری به جامعه صیفی کار دزفول باشد تحت عنوان «شخصیت پایه» ارائه خواهد شد.

روش‌شناسی:

الف- نوع روش تحقیق و تکنیک‌های به کار گرفته‌شده:

تحقیق پیش‌رو یک مطالعه موردی بر روی فرهنگ کار صیفی کاران دزفول می‌باشد. طبق تعریف، مطالعه موردی در حوزه علوم اجتماعی، شیوه‌ای است که از طریق آن سعی می‌شود مطالعه یک پدیده ملموس یا یک مورد خاص با مشاهده تمامی جوانب آن و بررسی فرآیندش در ارتباط با دیگر پدیده‌هایی که آن را احاطه کرده‌اند به عمل آید. با این تعریف، روش موردی به روش تک‌نگاری نزدیک می‌شود؛ چرا که حیات یک واحد را در زمان و با در نظر گرفتن گرایش‌هایش به مطالعه می‌نهد» (ساروخانی، ۱۳۸۴؛ ۲۹۹). این مسأله مبین سه بخش یک

تحقیق یعنی توصیف، تحلیل و نتیجه گیری (در قالب پدیده تام اجتماعیِ مارسل موس) می باشد.

در قسمت کتابخانه ای تبعاً تکنیک به کار گرفته شده فیش برداری می باشد. در قسمت میدانی، علاوه بر گزارش های اقتصادی و اجتماعی سازمان برنامه ریزی و مدیریت، از اطلاعات موجود در واحد طرح و برنامه اداره کشاورزی شهرستان دزفول فیش برداری شد. همچنین از تکنیک مشاهده و نیز مصاحبه بهره گرفته شد. مشاهدات صورت گرفته بر روی کشاورزان صیفی کار منطقه سیلی متمرکز است که البته عمدتاً به برداشت محصولات و بعضاً به تدارکات کشت های پلاستیکی زمستانه صیفی جات اختصاص دارد. مصاحبه های صورت گرفته که تماماً به صورت چهره به چهره انجام شده است را می توان به ۵ دسته تقسیم کرد:

- ۱- مصاحبه با مسئولین مختلف اداره کشاورزی
 - ۲- مصاحبه با کارمندان بانک کشاورزی
 - ۳- مصاحبه با تنی چند از میدان داران میدان بار دزفول
 - ۴- مصاحبه با تنی چند از فروشگاه های نهاده های کشاورزی (خدمات کشاورزی)
 - ۵- مصاحبه با جمعیت نمونه
- ب- نمونه گیری:

در این تحقیق وسعت زمین های زراعی شهرستان دزفول که بالغ بر ۱۰۹۲۳۳ هکتار می باشد و در مساحتی حدود ۷۴/۴۰۰ هکتار از آن به تناوب محصولات صیفی و سبزی کاشته می شود از یک سو و انفرادی بودن تحقیق از سوی دیگر نیاز به انجام نمونه گیری را ایجاب نمود. جامعه آماری عبارت بود از کشاورزان صیفی کار دزفول. منظور از صیفی کار، کسی است که در سال گذشته صیفی کاشته است و برای سال آینده نیز برنامه کاشت صیفی دارد. جهت رسیدن به

نمونه مناسبی از صیفی کاران، به پیشنهاد کارشناسان و اطلاع رسانی های مورد مصاحبه که معتقد بودند به لحاظ:

- ثبات در پرداختن به کشت صیفی جات

- نوع مالکیت زمین

- سطح زمین های تحت کشت صیفی جات

منطقه دهستان ماهور برنجی (تحت پوشش مرکز خدمات سیلی) منطقه ای است که می تواند نمایندگی صیفی کاران دزفول را به عهده داشته باشد، از پرداختن به مناطق دیگر صرف نظر شد. انجام نمونه گیری براساس شیوه «موارد برگزیده» بوده است. در این روش «نمونه گیری از روی ملاک هایی انجام می گیرد که قبلاً مقرر گردیده اند، بنابراین نمونه گیری اتفاقی نیست» (بسینه، بی تا؛ ۳۷). به کمک اطلاعاتی که پلتو^۱ در کتاب روش تحقیق در انسان شناسی ارائه داده است (پلتو، ۱۳۷۵؛ ۹۱ تا ۹۳) و نیز ابتکار محقق، مجموعه ای از ملاک ها در قالب ۲۴ نمونه پاسخگو ابداع، سپس افراد مناسب انتخاب و مصاحبه ها صورت گرفت.

یافته های پژوهش:

الف- تکنولوژی:

تکنولوژی را می توان از چهار جنبه مورد بررسی قرار داد (ریویر، ۱۳۸۴؛ ۱۳۰):

جنبه فن شناسانه تکنولوژی: یکی از مهمترین مسایل در مدیریت مزرعه، زمان کاشت می باشد. زمان کاشت نه تنها باید شرایط فیزیولوژیکی گیاه را فراهم کند، بلکه برنامه بهره برداری از زمین در فصل زراعی آتی را تحت تأثیر خود دارد. عملیات کاشت صیفی جات شامل تهیه زمین (ماخار و شخم، دیسک زنی و ماله کشی، دادن کود پایه دامی یا مرغی) و

سپس کشت بذر به کمک تراکتور و دستگاه خطی کار می‌باشد. نکته قابل توجه این که تنها تا این مرحله از کار است که امکان استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی وجود دارد و پس از این، تقریباً همه کارها با دست است. حد فاصل کاشت و داشت، آبیاری اول مزرعه می‌باشد و پس از آن است که به تدریج با عملیاتی نظیر پلاستیک‌کشی^۱، آبیاری (به صورت غرق‌آبی)، وجین‌کاری، تنک‌کاری، مبارزه با علف‌هرز و نیز مبارزه با آفات و بیماری‌ها (به وسیله تلمبه‌های دستی و سموم شیمیایی انتخابی^۲ و ندرتاً مبارزه بیولوژیک تحت حمایت اداره کشاورزی^۳) و نهایتاً دادن کود سرک^۴ مرحله داشت انجام می‌پذیرد. برداشت صیفی‌جات نیز همان‌گونه که گفته شد کلاً با دست است. در فرصت زمانی محدودی که محصول قابل برداشت است، زارع تا جایی که بتواند با پس و پیش کردن زمان برداشت محصول (و چنانچه وسعت کشت اجازه دهد، چند نوبته کردن برداشت محصول) سعی می‌کند خود را به روزهای مناسب‌تر در بازار برساند. بعضاً مراقبت چندروزه‌ای از محصول برداشت شده به قصد رسیدن انباری نیز وجود دارد. در هر حال پس از برداشت، محصول عمدتاً به کمک پلاستیک‌های بزرگ (کلم، هویج، خیار، بادمجان، باقلا، لوبیا و ...) گاهی به صورت دسته‌های بزرگ با نخ (کاهو، کرفس، ...) و یا به وسیله صندوق‌های چوبی یا پلاستیکی (برای محصولات حساس‌تر مثل گوجه‌فرنگی) بسته‌بندی می‌شود و با توجه به حجم، به وسیله وانت بار یا کامیون به میدان تره‌بار دزفول فرستاده می‌شود.

۱- در کشت زمستانه ردیف‌های محصول زیر پوششی از پلاستیک که بر روی تونلی از میله‌های فتری قوسی شکل مستقر شده است، از سرمای هوا در امان می‌ماند و نوعی گلخانه برای گیاه فراهم می‌گردد.

۲- این گونه سموم قادرند فقط گیاهان خاصی که مدنظر سازنده بوده است را شناسایی و منهدم کنند.

۳- زارعان از این نوع روش استقبال می‌کنند و آن را بسیار مفید می‌دانند.

۴- کود سرک کودی است که در مراحل میانی رشد به گیاه داده می‌شود. روش انجام کار بسیار جالب است: کارگر شیاری به موازات ردیف کاشت حفر و یا اینکه در کنار هر بوته، یک یا چند گودال کوچک می‌کند و درون آن کود سرک (که شیمیایی و غالباً اوره است) می‌ریزد.

جنبه فیزیولوژیک تکنولوژی: پیاده روی‌ها، استنشاق خاک، خم شدن‌ها، بلند کردن‌ها، استفاده از عضلات بازو به ویژه در هنگام استفاده از پمپ‌های دستی یا استفاده از اهرم‌های ماشین آلات، پابیل‌ها، آفتاب سوختگی‌ها، کدر شدن چشم‌ها در اثر نور شدید آفتاب خوزستان، حرکت پامرغی طولانی (هنگام کود سرک دهی یا وجین کاری یا ...)، نشستن روی صندلی نه چندان راحت تراکتور و ... از مهمترین مسایل این جنبه از تکنولوژی هستند.

جنبه اقتصادی تکنولوژی: جنبه اقتصادی تکنولوژی را در ۳ قسمت بررسی می‌کنیم:

- تأمین منابع مالی: اولین راه تأمین منابع مالی، استفاده از پس انداز شخصی است که البته بسنده کردن به آن نه از عهده همه زارعان برمی‌آید و نه اقتصادی است. راه دیگر، استفاده از تسهیلات بانک کشاورزی است که زیر نظر ادارات کشاورزی به زارعان داده می‌شود. علاوه بر خدمات بیمه‌ای (که عمدتاً در کشت‌های استراتژیک مرسوم می‌باشد و زارعان محصولات صیفی خود را بیمه نمی‌کنند) و نیز خدمات عمومی بانک‌ها، این تسهیلات به دو دسته تقسیم می‌شوند: وام‌های فروش اقساطی که برای خرید ادوات کشاورزی به زارعان داده می‌شود و وام‌های خرید سبز یا سلف^۱ که برای کشت محصولات ارائه می‌شود. مبلغ وام و سود آن در دسته اول طی ۷ سال و با قسط‌های شش ماهه و در دسته دوم شش ماه پس از دریافت وام (انتهای فصل زراعی) بازپرداخت می‌شود.

راه سوم تأمین منابع مالی، گرفتن مساعده است. مساعده، سرمایه‌ای است که زارع جهت انجام کشت از حجره داران میدان میوه و تره‌بار قرض می‌نماید و در عوض، امتیاز فروش محصولش را به ایشان وامی‌گذارد. این سرمایه می‌تواند به صورت نقدی و یا غیرنقدی (تأمین نهاده‌های کشاورزی از طریق معرفی زارع به آن دسته فروشگاه‌های خدمات کشاورزی که با حجره دار مربوطه مناسبات اقتصادی دارند) باشد. در چنین شرایطی حجره دار پس از فروش

۱- در اصطلاح خود زارعان: وام کشت.

محصول، ابتدا سرمایه خود و سپس ۱۰٪ از کل فروش را به عنوان سود مشارکت خویش برمی دارد و مابقی به زارع می رسد. تبعاً با یک نگاه مارکسیستی، در این نوع معامله کار زارع بطور کامل به وسیله سرمایه داری خریداری می شود و در واقع حق اختیار چگونگی بهره برداری از محصول خود را از دست می دهد. به ویژه آن که چون حجره دار میدان سهم خود را از محل فروش (و نه سود) برمی دارد، در واقع شریکی است که فقط در سود شراکت دارد و ضرر زارع به او ربطی ندارد. با این حال حداقل به ۳ دلیل صیفی کارن کم بنیه اقدام به گرفتن مساعده می کنند:

- ضعف مالی که عمدتاً ناشی از کوچک بودن زمین است.
- مسأله ای که در اقتصاد کشاورزی از آن بعنوان «منحنی تار عنکبوتی» یاد می شود؛ بدین معنی که چون تقاضا تابعی از قیمت سال جاری و عرضه، تابعی از قیمت سال قبل است (تلوری، ۱۳۷۲؛ ۱۷) افراد همواره در انتخاب کشت با مشکل مواجه اند و زارع خرده پا به ندرت می تواند سالی را بدون کمک مساعده پشت سر بگذارد و سیکل بدهکاری وی به حجره داران در نوعی ساختار ناخواسته تکرار می شود.
- شناخت طرفین معامله فوق از هم، نوعی اعتماد بین آنها شکل داده و لذا برخلاف سیستم بانکی به انجام بوروکراسی اداری پیچیده نیازی نیست.
- خریده ها و مسایل مرتبط: این موارد شامل آب، نهاده ها، ماشین آلات و نیروی کار می باشد. آب از طریق حفر چاه و یا پس از هماهنگی و کسب مجوز از اداره کشاورزی، با پرداخت حق آبه به شرکت توزیع شبکه آبیاری شمال خوزستان که کانال های تحت پوشش سد دز را مدیریت می کند تأمین می شود.

نهاده ها یا به صورت دولتی (معرفی نامه مرکز خدمات کشاورزی محل به کارگزاران توزیع نهاده های یارانه ای دولتی)، یا به صورت آزاد (مراجعه مستقیم زارع به فروشگاه های خدمات

کشاورزی)، و یا با استفاده از حواله‌های حجره‌داران میدان میوه و تره‌بار که برای فروشگاه‌های خدمات کشاورزی طرف حساب صادر می‌شود تدارک دیده می‌شود و همان‌طور که قبلاً گفته شد، در حالت اخیر پس از برداشت محصول تسویه می‌گردد.

مالکیت ماشین‌آلات سنگین رابطه مستقیم با میزان زمین فرد دارد. روی همین اصل ماشین‌آلات یا از طریق خرید و یا از طریق خدمات استیجاری تأمین می‌گردد. برای خرید نیز همان‌طور که گفته شد، زراعتان از وام‌های خرید اقساطی بانک کشاورزی بهره می‌گیرند.

نیروی کار در صیفی کاری همچنان حرف اول را می‌زند. بعد از عملیات کشت، تقریباً در هیچ کاری امکان استفاده از ماشین‌آلات میسر نیست و کلیه عملیات مثل وجین کاری، تنک کاری، سم‌پاشی، کودپاشی، پلاستیک‌زنی، برداشت، جمع‌آوری و سورت محصول با دست انجام می‌شود. در کارهای جزئی و کم حجم نظیر سم‌پاشی و یا وجین زمینی که خیلی علف‌هرز ندارد کارگران معمولاً خود زارع یا از خانواده او هستند. چنانچه نیاز به تعداد بیشتری کارگر باشد زارع مستقیماً و یا از طریق سرکارگرانی که می‌شناسد به استخدام روزمزد کارگر می‌پردازد. از کارگران مرد، تنها در هنگام حمل و نقل استفاده می‌شود و به جز در این زمان، در سایر مواقع کارگران تقریباً همگی زن هستند. دلیل گرایش به زنها، مزد کمتر و در عین حال کارآیی بهتر آنها نسبت به مردان است^۱. البته در زمان برداشت محصول، مزد با توجه به وزن محصول برداشت شده تعیین می‌شود. تأمین غذای کارگران معمولاً با خودشان است و تنها چنانچه قرار باشد استفاده از کارگر به دوره‌ای طولانی بیانجامد، از قبل توافق در مورد غذا صورت می‌گیرد. صیفی کاران معتقدند اگر بالای سر کارگر حضور نداشته باشند، آنها کار درستی نمی‌کنند و حتی ممکن است به مزرعه آسیب نیز برسانند. بنابراین شاید بتوان گفت آنها از عملکرد کارگران راضی نیستند.

۱- مزد یک کارگر زن روزانه ۳۵۰۰ تا ۴۰۰۰ تومان و مردها روزانه ۵۰۰۰ تا ۶۰۰۰ تومان است. کارگران کودک و نوجوان نیز معمولاً ۳۰۰۰ تومان مزد می‌گیرند

- فروش و مسایل مرتبط: فروش محصول صیفی به ۳ شکل صورت می‌گیرد:
- درصد بسیاری ناچیزی از محصولات مستقیماً به فروش می‌رسد. در این حالت اغلب خود زارع و یا یک واسطه جزء با یک وانت بار پر از محصول در کنار خیابان‌های اصلی شهر توقف می‌نماید و شروع به فروش مستقیم محصول می‌نماید. به ندرت نیز این کار در یک مغازه صورت می‌گیرد.
- بخشی از محصول اصطلاحاً «بار بارفروشی» می‌شود. بدین معنی که واسطه‌هایی بجز حجره‌داران میدان بار، بار محصول زارع را یک‌جا می‌خرند و بسته به تمایل خودشان به هر جایی که لازم باشد می‌فرستند (چه بازار دزفول، چه به شهرهای دیگر). این نوع معامله می‌تواند سرزمین یا حتی در میدان میوه و تره‌بار صورت بگیرد. البته چنانچه زارع از حجره‌ای مساعده گرفته باشد، مواظب خواهد بود که حجره مساعده‌دهنده متوجه این قضیه نشود.
- روش سوم و در واقع روش اصلی فروش محصول، معامله آن در میدان میوه و تره‌بار است. در میدان بین زارع و حجره‌دار ۲ نوع معامله وجود دارد:
- معاملات نوع اول: همان‌طور که در بحث تأمین منابع مالی گفته شد، چنانچه زارع از حجره‌دار مساعده گرفته باشد، حجره‌دار پس از فروش محصول ۱۰٪ از کل فروش را بر می‌دارد.
- معاملات نوع دوم: چنانچه زارع از حجره‌دار مساعده نگرفته باشد و صرفاً جهت فروش محصول به حجره‌ای مراجعه شود، حجره‌دار می‌تواند ۶٪ از کل فروش را بردارد. در این صورت زارع می‌تواند کمی آزادی عمل داشته باشد و به حجره‌ای که محصول را قدری گرانتر می‌خرد مراجعه کند. علی‌رغم این وضعیت، زارعان به دلیل ترس از بدنام شدن، از گرفتن مساعده از یک حجره‌دار و فروش آن به حجره‌دار دیگر که می‌تواند به میزان ۴٪ از فروش

برای آنها سود داشته باشد صرف نظر می کنند و حداکثر با ننگه داشتن مقداری کمی از محصول با کیفیت و فروش آن به حجره داران غیر، مانع از فرار بخشی از سودشان می شوند.

بحث مهمی که نباید از آن غفلت نمود چگونگی تعیین قیمت می باشد. با توجه به اینکه اکثر بخش های مختلف اقتصاد کشور ما دولتی است، در مقام مقایسه باید گفت که مفهوم بازار آزاد که در آن قیمت با توجه به عرضه و تقاضا مشخص می شود، در میدان های میوه و تره بار تا حدود زیادی به اجرا در می آید. مسئولین اتحادیه صنف میدان داران هر روز پس از یک بررسی وضعیت عرضه و تقاضا، جدول روزانه قیمت را بین همه ی حجره ها توزیع می کند. یکی از مشکلاتی که می توان آن را برطرف نمود نداشتن نماینده ای از زارعان است که در جلسات تعیین قیمت حضور یابد و حرفش، نفوذ داشته باشد.

۴- جنبه مهندسی تکنولوژی: به این جنبه از تکنولوژی که در زمینه ی صیفی کاری مسایلی همچون نحوه آبیاری، طریقه ی داشت محصول، دادن کودها، مدیریت مزرعه و ... را شامل می شود، ضمن تشریح جنبه فنی اشاراتی شد.

ب- تقسیم کار:

در صیفی کاری، تقسیم کار جنسیتی را می توان بر مبنای توان بدنی (فیزیولوژیک) تشخیص داد. اما به کارگیری مردان در کارهای سبک نیز وجود دارد. با این حال در چنین مواقعی نیز مزد کارگر مرد حداقل ۵۰٪ بیش از مزد زنان است؛ و این نشان از وجود یک نظام استیلای مردان بر زنان دارد.

در مورد تقسیم کار سنی باید گفت سن شروع کار کشاورزان روستانشین صاحب زمین که از طریق پدر کشاورز به این شغل وارد شده بودند، عمدتاً بین ۷ تا ۱۰ سالگی بوده است؛ اما برای زارعان شهری این سن بین ۲۲ تا ۲۷ سالگی به نظر می رسد. بر همین اساس، سن شروع به کار کارگران دختر و بعضاً پسر نیز بین ۱۰ تا ۱۳ سال تخمین شده می شود. تبعاً حضور ایشان در

چنین سنی به ویژه با توجه به دختر بودن اغلب آنها باعث سوخت فرصت‌های تحصیلی و شغلی بهتری در آینده آنها می‌شود. به علاوه، کارگران کم سن و سال با وجود انجام همان کارهای یک بزرگسال و تنها به دلیل سن کمشان حداقل دستمزد را دریافت می‌دارند که این نیز عاملی مهم در تصور این باورست که در کار صیفی کاری نسبت به جوانان نوعی بهره‌برداری استثمارگری وجود دارد.

و نهایتاً در مورد تقسیم کار حرفه‌ای می‌توان گفت فعالیت عموماً انفرادی زارعان صیفی کار باعث شده که خودشان مجبور باشند تمام فنون کار را انجام دهند. با این حال زارعان حداکثر تلاششان را برای جذب کارگران با تجربه انجام می‌دهند و حتی حاضرند مزد کارگرهای مجرب را برابر با بالاترین سطح دستمزد مرسوم پرداخت نمایند.

پ- شرایط زیست‌محیطی:

علی‌رغم اینکه نشانه‌ای از پیگیری علمی این که چه نوع صیفی برای کشت در منطقه مناسب‌تر است دیده نشد^۱، اما از نظر مشارکت در توسعه پایدار، می‌توان گفت اصولاً کشت صیفی جات به دلیل: ۱- تنوع کشت؛ ۲- مصرف کودهای دامی؛ ۳- حذف عمده علف‌های هرز با دست (نه با سموم شیمیایی)؛ ۴- اشتغال نیروی انسانی؛ ۵- بازده اقتصادی سریع ۶- کاربرد کمتر ماشین‌آلات و ... از بی‌ضررترین و مفیدترین محصولات کشاورزی برای منطقه‌اند و به این ترتیب زارعان این محصولات خواسته یا ناخواسته در توسعه پایدار مشارکت دارند. اما ملاحظات برنامه‌ای استراتژیک که شاید تدوین آن‌ها چندان ارتباط مستقیمی هم با زارعان نداشته باشد در کار آنها کمتر دیده می‌شود.

ت- حرکت از کشاورزی خانوار به سمت کشاورزی تجاری:

۱- به نظر محقق این امر تاحدودی ناشی از شرایط بسیار مناسب اراضی و نیز وجود آب کافی در دزفول است که کشت هر نوع محصولی را ممکن می‌سازد.

منظور از اقتصاد خانگی، نظام‌های تولیدی است که در پی انباشت سود نیست و تولید در آنها با تکیه صرف بر منابع طبیعی صورت می‌گیرد (ریویر، ۱۳۸۴؛ ۱۴۹). اما اقتصاد تجاری، تولیدات معطوف به بازار و چرخه پول را شامل می‌شود که بویژه از طریق مبادلات تجاری برقرار است. در صیفی کاری دزفول نقش نیروی خانوادگی به ویژه در محصولاتی نظیر هویج که کار دستی بیشتری می‌طلبند همچنان حفظ شده و بعضاً الگوی کشت در مناطق مختلف شهرستان را تحت تأثیر قرار داده است؛^۱ اما این مطلب جنبه عام ندارد و امروزه زنان خانواده شهری (مطلقاً) و حتی زنان خانوار روستایی نیز رسماً در کشت صیفی جات درگیر نیستند. کشت‌های اختصاصی به قصد فروش، تنوع مصرف خانواده‌ها نسبت به گذشته، مبادله مبتنی بر هدیه (و نه بر مبنای نیاز متقابل)، درگیری کامل زارع در انواع چرخه‌های پولی و تجاری، بدهی‌های مکرر، لزوم خرید یا اجاره‌ی تک‌تک نیازها و... شرایط را به سمت انجام کشاورزی تجاری کشانده است.

ث- مالکیت:

ریویر از سه نوع مالکیت یاد می‌کند. مالکیت اراضی، مالکیت بر ابزارها و مسکن و مالکیت انسانی یا برده‌داری (ریویر، ۱۳۸۴؛ ۱۳۵). در خصوص صیفی کاری، مالکیت‌ها را بدین شکل می‌توان دسته‌بندی نمود: مالکیت بر آب (در مورد کسانی که از خود چاه آب دارند)؛ مالکیت بر زمین؛ و مالکیت بر ماشین‌آلات. درباره‌ی تأمین آب در مبحث خریدها توضیحاتی داده شد. در خصوص ۲ مورد بعد می‌توان گفت کشاورزی در دزفول به سمت سرمایه‌داری ارضی در حال حرکت است. ارزش اقتصادی زمین‌های زراعی همچون زمین‌های شهری و هر کالای سرمایه‌ای دیگر در این کشور، صرفاً با سپری شدن زمان بیشتر می‌شود. روی همین اصل حجم

۲- در مناطق لر نشین تر که جمعیت خانواده بیشتر است، کشت محصولات نغزبر بیشتر است.

و نوع وسایل ملکی از جمله زمین، شاخص دقیقی است از جایگاه اقتصادی فرد؛ و نهایتاً این که مالکیت سایر ملزومات کار کشاورزی از جمله ماشین آلات تابعی است از میزان زمین ملکی.

ج- یاری‌گری:

در سطح کشاورزان بومی منطقه دزفول روابط یاری‌گری در سطح «خود یاری سنتی» به طور کامل از بین رفته است روابط یاری‌گری بین زارعان کنونی بیشتر در سطح «همیاری» است.

نتیجه‌گیری:

در بحث تکنولوژی، دیدیم که کشت صیفی جات پس از تدارک اعتبارات مالی و انتخاب نوع کشت بر اساس وضعیت بازار و نیز زمان کشت، با انجام عملیات ماکار رسماً آغاز و پس از عبور از کاشت، داشت، برداشت، بسته‌بندی، حمل و نقل و نهایتاً فروش پایان می‌پذیرد و انجام آن با توجه به ارتباطش با شرایط بازار و نیز اصول مهندسی بالنسبه حساسی که می‌طلبد نیاز به مدیریت مزرعه‌ای بالایی دارد.

کاشت صیفی جات به کمک ماشین آلات و در زمستان‌ها به صورت پلاستیکی (جایگزینی مناسب و تخصصی به جای روش کرتی مهاجر کاران اصفهانی و روش‌های سنتی کشت در دزفول) انجام می‌شود. در انجام عملیات داشت و برداشت و حمل و نقل، نقش کار کارگری پررنگ است و فروش عمدتاً در میدان میوه و تره‌بار دزفول انجام می‌شود. به لحاظ مالی شرایط صیفی جات بسیار نابسامان و متزلزل است و به خصوص مسأله مساعده‌ها به دلیل ربودن عنان اختیار فروش محصولات از دست زارعان، مطالعات با گرایش مارکسیستی را به ذهن می‌آورد. بحث تقسیم کار از نظر نوع استیلای مردان بر زنان و مزد غیر عادلانه‌ای که به زنان (تقسیم کار جنسیتی) و نوجوانان (تقسیم کار سنی) با نگاهی مارکسیستی (و فمینیستی) مورد بررسی قرار گرفت و سپس دیدیم که تقسیم کار تخصصی چندان پررنگ نیست. بر خلاف مبحث

تقسیم کار، مباحث زیست محیطی و به خصوص رعایت شرایط کشاورزی و توسعه پایدار بسیار امیدوارکننده است و اصولاً کشت صیفی جات به دلیل: ۱- تنوع کشت؛ ۲- مصرف کودهای دامی؛ ۳- حذف عمده علف‌های هرز با دست (نه با سموم شیمیایی)؛ ۴- اشتغال نیروی انسانی؛ ۵- بازده اقتصادی سریع و ۶- کاربرد کمتر ماشین‌آلات، از بی‌ضررترین و مفیدترین محصولات کشاورزی برای منطقه‌اند. اما ملاحظات برنامه‌ای استراتژیکی جهت یاری این محصولات مفید دیده نمی‌شود. دو نکته دیگر بررسی شده، حرکت کشاورزی دزفول از ماهیت خانواری به سمت تجاری و نیز رشد سرمایه‌داری ارضی در دزفول است و نهایتاً در بحث یاری‌گری دیدیم که رابطه یاری‌گری بین صیفی کاران در منطقه دزفول، در قالب «همیاری» قرار می‌گیرد.

شخصیت پایه صیفی کار

در اینجا بر اساس رویکرد مکتب فرهنگ و شخصیت، شخصیت پایه صیفی کاران را به شرح زیر ارائه دادیم:

صیفی کار دزفولی، زارعی است بی‌پناه در برابر نوسانات بازار و وابسته به شرایط نامناسب آن که کارش را «قمار حلال» می‌داند و به همین خاطر در ابتدا مایل است شغل دیگری داشته باشد؛ اما بعداً (در صورت امکان) با اتخاذ تدابیری از جمله کاشتن هم‌زمان و موازی چند محصول و در غیر این صورت از سر ناچاری به شغل خود راضی می‌شود. او مهارت قابل ملاحظه‌ای در کار دارد و از تکنیک‌های مناسبی استفاده و با اتخاذ ملزومات کشاورزی تجاری، تأمین معاش می‌نماید. اما میزان موفقیت در کارش وابسته به آن مقدار سرمایه ارضی است که در اختیار اوست. از آنجا که کارش سرمایه در گردش نسبتاً زیادی می‌خواهد، از انواع روش‌های ممکن برای تأمین منابع مالی استفاده می‌کند و اگر زمینش کمتر از ۷ یا ۸ هکتار

باشد، عمدتاً این کار را از طریق گرفتن مساعده از حجره‌داران میدان میوه و تره‌بار دزفول انجام می‌دهد. این شرایط مانع از بروز استعدادهایش گشته است. او به لحاظ رعایت کشاورزی پایدار و تا حدودی نیز جوانب اقتصادی در مسیر توسعه قرار گرفته است؛ اما در سایر بخش‌های توسعه پیشرفت قابل توجهی نداشته است.

منابع:

۱. از کیا، مصطفی. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: کلمه.
۲. بسینیه، پیر. (بی‌تا). روش مردم‌شناسی. علی محمد کاردان. تهران: دانشگاه تهران.
۳. پلتو، پرتی. ژ. (۱۳۷۵). روش تحقیق در انسان‌شناسی. محسن ثلاثی. تهران: علمی.
۴. تلوری، جهانگیر. ۱۳۷۲. اقتصاد کشاورزی. جزوه منتشر نشده. ملاثانی: مجتمع عالی آموزشی و پژوهشی رامین.
۵. توسلی، غلامعباس. (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی کار و شغل. تهران: سمت.
۶. ریشه، گبی. (۱۳۸۰). تغییرات اجتماعی. منصور وثوقی. تهران: نی.
۷. ریویر، کلود. (۱۳۸۴). درآمدی بر انسان‌شناسی. ناصر فکوهی. تهران: نی.
۸. ساروخانی، باقر. (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی - جلد اول. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۹. ستوده، هدایت‌اله. (۱۳۸۲). روان‌شناسی اجتماعی. تهران: آوای نور.
۱۰. فرهادی، مرتضی. (۱۳۸۱). فرهنگ یاری‌گری در ایران. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.